МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Кафедра загальної та прикладної лінгвістики

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор із науково-педагогічної
роботи _____ О. А. Кузнецова
28 серпня 2020 р.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ФІЛОСОФІЯ МОВИ ТА ЛІНГВІСТИЧНА МЕТОДОЛОГІЯ

Ступінь бакалавра

спеціальність 035 Філологія

035.10 Прикладна лінгвістика

Освітня програма «Прикладна лінгвістика»

Миколаїв – 2020

Програму розроблено та внесено: Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Каленюк Світлана Олександрівна, доцент кафедри загальної та прикладної лінгвістики, кандидат філологічних наук, доцент.

РЕЦЕНЗЕНТ: Щербак О. В., к. філол. н., ст. викладач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету кораблебудування імені Адмірала Макарова

Програму схвалено на засіданні кафедри загальної та прикладної лінгвістики
Протокол № 1 від «28» серпня 2020 року

Завідувач кафедри загальної та прикладної лінгвістики _____(Коч Н. В.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією філологічного факультету

Протокол від «28» серпня 2020 року № 1
Голова навчально-методичної комісії _____ (Мороз Т. О.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією університету

Протокол від «28» серпня 2020 року № 11
Голова навчально-методичної комісії університету_____ (Кузнецова О. А.)

Анотація

У процесі вивчення дисципліни «Філософія мови та лінгвістична методологія» розглянуто основні концептуальні засади філософії мови та лінгвістичної методології; ознайомлено з теоретичними положеннями із найважливіших тем філософії мови та лінгвістичної методології: філософія і мова, мова як об'єкт філософських досліджень; філософія мови та інші напрями дослідження мови, що спираються на філософію; лінгвофілософський підхід до мови (гумбольдтіанство, неогумбольдтіанство, структуралізм, поструктуралізм та постмодернізм, генеративізм); філософський підхід до мови (перші лінгвофілософські ідеї, неокантіанство, логіко-семантична програма мови, герменевтичний, феноменологічний і екзистенційно-феноменологічний підходи, комунікативна філософія і мова, теоантропокосмічна теорія мови); розвиток лінгвофілософських ідей в Україні (Г. Сковорода, О. Потебня, Д. Овсяннико-Куликовський); з'ясовано основні проблеми, що досліджує лінгвометологія: наукові парадигми лінгвістики; загальні й лінгвістичні методи дослідження.

Ключові слова: філософія мови, лінгвометодологія, гумбольдтіанство, неогумбольдтіанство, структуралізм, поструктуралізм та постмодернізм, генеративізм.

Summary

In the process of studying of discipline «Philosophy of language and linguistic methodology» the main conceptual principles of the philosophy of language and linguistic methodology were considered; the following theories of the most important topics of philosophy of language and linguistic methodology were analyzed: philosophy and language, language as an object of philosophical research; philosophy of language and other lines of language research based on philosophy; linguophilosophic approach to language (Humboldtian science, Neo-humboldtianism, structuralism, postmodernism and postructuralism, generativism); philosophical approach to language (first linguophilosophical ideas, neo-Kantianism, logical-semantic program of language, hermeneutical, phenomenological and existential-phenomenological approaches, communicative philosophy and language, teoanthropocosmic theory of language); development of linguo-philosophical ideas in Ukraine (G. Skovoroda, A. Potebnia, D. Ovsyannyk-Kulikovsky); the main problems that linguometology investigates were studied out: scientific paradigms of linguistics; general and linguistic research methods.

Key words: philosophy of language, linguistic methodology, Humboldtian science, Neo-humboldtianism, structuralism, post-structuralism and postmodernism, generativism.

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Філософія мови та лінгвістична методологія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки спеціалістів спеціальності 035 Філологія, предметна спеціалізація 035.10 Філологія Прикладна лінгвістика.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: філософія мови, яка розглядається з позицій науковості, на противагу ненауковим підходам до мови, постає як широка сфера гуманітарних досліджень, спрямованих на вивчення сутності живої людської мови, її взаємозв'язків із буттям, свідомістю, мисленням, а також сфера власне теоретико-методологічного знання, що охоплює та інтерпретує подібні взаємозв'язки.

Міждисциплінарні зв'язки: «Загальне мовознавство», «Філософія», «Етнолінгвістика», «Психолінгвістика», «Семіотика», «Комунікативна лінгвістика», «Дискурсологія», «Лінгвістика тексту».

1. Мета та завдання навчальної дисципліни та очікувані результати

1. 1. **Мета**: ознайомитися з історією світової лінгвофілософської думки та розвитком філософії мови в Україні; визначити місце лінгвометодології як науки, що спрямована на організацію дослідження мови.

1.2. Основними **завдання** вивчення дисципліни є**:** осмислити основні концептуальних засади філософії мови та лінгвістичної методології; ознайомитися з теоретичними положеннями із найважливіших тем філософії мови та лінгвістичної методології: філософія і мова, мова як об'єкт філософських досліджень; філософія мови та інші напрями дослідження мови, що спираються на філософію; лінгвофілософський підхід до мови (гумбольдтіанство, неогумбольдтіанство, структуралізм, поструктуралізм та постмодернізм, генеративізм); філософський підхід до мови (перші лінгвофілософські ідеї, неокантіанство, логіко-семантична програма мови, герменевтичний, феноменологічний і екзистенційно-феноменологічний підходи, комунікативна філософія і мова, теоантропокосмічна теорія мови); розвиток лінгвофілософських ідей в Україні (Г. Сковорода, О. Потебня, Д. Овсяннико-Куликовський); ознайомитися з основними проблемами, що досліджує лінгвометологія: наукові парадигми лінгвістики; загальні й лінгвістичні методи дослідження.

Програмні результати навчання:

ПРН-1 Осмислення основних концептуальних засад філософії мови та лінгвістичної методології.

ПРН-2 Знання теоретичних положень із найважливіших тем філософії мови та лінгвістичної методології: філософія і мова, мова як об'єкт філософських досліджень; філософія мови та інші напрями дослідження мови, що спираються на філософію; лінгвофілософський підхід до мови (гумбольдтіанство, неогумбольдтіанство, структуралізм, поструктуралізм та постмодернізм, генеративізм); філософський підхід до мови (перші лінгвофілософські ідеї, неокантіанство, логіко-семантична програма мови, герменевтичний, феноменологічний і екзистенційно-феноменологічний підходи, комунікативна філософія і мова, теоантропокосмічна теорія мови).

ПРН-3 Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ПРН-4 Здатність до пошуку, оцінювання, інтерпретації та синтезу наукової інформації, отриманої з різних джерел: спеціалізованої літератури, ЗМІ, перспективного педагогічного досвіду тощо. Вивчення інформаційних технологій та методики їх застосування в навчанні й науковій діяльності фахівця; закладання основ неперервного підвищення рівня ІКТ-готовності студентів та її постійного оновлення у професійній діяльності.

ПРН-5 Здатність до пошуку, оцінювання, інтерпретації та синтезу наукової інформації, отриманої з різних джерел.

ПРН-6 Знання основних проблем, що досліджує лінгвометологія: наукові парадигми

лінгвістики; загальні й лінгвістичні методи дослідження.

1.3. Згідно з вимогами ОПП студент оволодіває такими компетентностями:

І. Загальнопредметні:

ЗК 1**.** Знання основних напрямків, закономірностей, змісту і форм наукової діяльності, методів планування, організації та керування науковою творчістю, роботою наукових колективів.

ЗК 2. Знання загальних питань із філософії мови, методології наукових досліджень та організації науки в Україні, вміння працювати з довідковою літературою, різнотипними словниками, електронними базами даних, системами інформаційного пошуку.

ІІ. Фахові:

ФК 1. *Здатність* орієнтуватися в наукових парадигмах загального та прикладного мовознавства.

ФК 2. Уміння аналізу мовних явищ як об'єктивацію багатофакторної діяльності людини;

ФК 3. Здатність застосовувати знання мови на практиці, користуватися мовними одиницями; критично оцінює набутий досвід із позицій останніх досягнень філологічної науки.

ФК 4. Здатність володіти сучасною мовознавчою термінологією, теорії виникнення мови (філогенез) та процесу становлення і розвитку мовлення окремого індивіда.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Міфологічні (античні) та релігійні (середньовічні) уявлення про мову. Проблема пізнання через мову у філософії Нового часу. Філософія ХХ століття про філософію і мову.

Тема 2. Філософський аналіз основних функцій мови Комунікативна функція мови. Когнітивна функція мови. Креативна функція. Функція інтерпретації та розуміння. Соціокультурна та людинотворча функція**.**

Тема 3. Філософія і мова. Мова, модуси її існування і функція. Мова як об'єкт філософських досліджень. Сутність філософії мови. Представлення сутності мови у науково-зорієнтованій філософії мови. Філософія мови та інші напрями дослідження мови, що спираються на філософію. Філософія мови як навчальна дисципліна.

Тема 4. Виникнення філософії мови як науки. Перші лінгвофілософські школи. Лінгвофілософські ідеї Давнього Сходу (Давній Єгипет, Юдея, Індія). Лінгвофілософські ідеї у Давній Греції (Платон, Арістотель). Аспекти філософії мови у стоїків. Лінгвофілософські ідеї в епоху Середньовіччя. Лінгвофілософські проблеми у середньовічних дискусіях реалістів і номіналістів. Емпіризм та раціоналізм у філософії мови XVII–XVIII ст. Лінгвофілософська граматика Пор-Рояля. Гумбольдтіанство як вияв антропоцентричного підходу до мови

Тема 5. Особливості лінгвофілософської думки східних слов'ян.

Тема 6. Розвиток лінгвофілософської думки в Україні в Х – середині XVI століття.

Тема 7. Структуралізм у філософії мови.

Тема 8. Семантика – наука про знаки. Специфіка мовної символіки. Усна й писемна мова. Вербальна і невербальна мова. Мова сучасних засобів масової інформації.

Тема 9. Філософія мови і мова філософії: український контекст. Проблема самовизначення української філософії. Утворення української філософської мови як професійної. Питання впорядкування української філософської лексики.

Тема 10. Лінгвометодологія. Поняття наукової парадигми та наукової революції (Т. Кун). Типи наукових парадигм у гуманітарних науках. Антропоцентричність сучасного наукового пізнання. Предмет, об'єкт і головні завдання лінгвометодології. Ключові поняття

лінгвометодології. Характеристика головних наукових парадигм лінгвістики: порівняльно-історична, структуралістська, комунікативно-функціональна, когнітивна.

Тема 11. Дослідницькі принципи сучасної лінгвістики: експансіонізм, експланаторність, антропоцентризм, функціоналізм (О. Кубрякова). Поняття методу, методології і методики і лінгвістиці.

Тема 12. Класифікація загальнонаукових методів (спостереження, інтроспекція, індукція, дедукція, гіпотеза, аналіз і синтез, аналогія, таксономія, порівняння, формалізація, ідеалізація, експеримент, моделювання). Загальна характеристика лінгвістичних методів (описовий, порівняльно-історичний, структурний, функціональний, конструктивний, типологічний, зіставний). Прийоми лінгвістичного аналізу. Лінгвістичний аналіз текстів.

3. Рекомендована література

Базова

1. Александрова Н. Некоторые вопросы логики, методологии и философии языка. *Вопросы языкознания.* 1985. № 6. С. 47–60.
2. Алпатов В. М. «Грамматика Пор-Рояля» и современная лингвистика. *Вопросы языкознания*. 1992. № 2. С. 57–69.
3. Апресян Ю. Д. Идеи и методы современной структурной лингвистики. М. : Наука, 1966. 178 с.
4. Арутюнова Н. Д. Лингвистическая философия. *Лингвистический энциклопедический словарь*. М. : Наука, 1990. 120 с.
5. Бацевич Ф. С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень: Підручник. К. : ВЦ «Академія», 2008. 240 с.
6. Бенвенист Э. Общая лингвистика. М. : Прогресс, 1974. 448 с.
7. Вайсгербер Й. Л. Язык и философия. *Вопросы языкознания*. 1993. № 2. С. 114–125.
8. Денн М. Имяславие и его философские пророки: от субститута глоссолалии к обоснованию времености. *Вопросы философии*. 2002. № 12. С. 93–105.
9. Диброва К. Ю., Ступин Л. П. О теоретических взглядах Л. Блумфилда. *Вопросы языкознания*. 1990. № 1. С. 138–149.
10. Дротянко Л. Г. Філософські ідеї мовознавства. К. : НАУ, 2002. 514 с.
11. Ермишин О. Т. «Лекции по античной философии» П. А. Флоренского. *Вопросы философии.* 2003. № 8. С. 119–123.
12. Жаборюк О. А. До питання про філософські аспекта мовознавства. *Мовознавство*. 2006. № 1. С. 39–44.
13. Кнабе Г. С. Витгенштейн и Гуссерль. *Вопросы философии.* 1998. № 5. С. 56–62.
14. Кузнецов В. Г. Женевская лингвистическая школа: от Соссюра к функционализму. М. : Едиториал, 2003. 134 с.
15. Лекторский В. А. Немецкая философия и российская гуманитарная мысль: С. Л. Рубинштейн и Г. Г. Шлет. *Вопросы философии*. 2001. № 10. С. 129–140.
16. Лосев А. Ф. К вопросу о применении теории отражения в логике. *Вопросы философии*. 1998. № 8. С. 138 –144.
17. Лосев А. Ф. Основной принцип мышления и вытекающие из него логические законы мышления. *Вопросы философии*. 1998. № 8. С. 144–153.
18. Матезиус В. Куда мы пришли в языкознании. Звегинцев В. А. *История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях*. М. : Учпедгиз, 1965. Ч. 2. С. 141–146.
19. Мельничук О. С. Мова як суспільне явище і як предмет сучасного мовознавства / О. Мельничук // Мовознавство. – 1997.– № 2–3.– С. 3–11.

20. Михалев С. В. О соотношении науки и философии в моровоззрении П. А. Флоренского. *Вопросы философии*. 1999. № 5. С. 15–157.
21. Оезер Э. Мозг, язык и мир. *Вопросы философии*. 1998. № 5. С. 80–85.
22. Перебийніс В. С. На шляху до пізнання таємниць мови. К. : Світ, 1965. 230 с.
23. Перебийніс В. С. Напрямки і школи в сучасній структурній лінгвістиці. *Проблеми та методи структурної лінгвістики*. К. : Світ, 1969. Вип. 2. С. 5–25.
24. Перебийніс В. С. Розвиток структурно-математичної лінгвістики на Україні. Мовознавство на Україні за 50 років. К. : Світ, 1967. 120 с.
25. Перебийніс В. С. Теоретичні та прикладні проблеми структурної лінгвістики. *Мовознавство*. 1981. № 4. 23–42 с.
26. Петров В. В. Идеи современной феноменологии и герменевтики в лингвистическом представлении знаний. *Вопросы языкознания*. 1990. № 6. С. 102–110.
27. Радченко О. А. Лингвофилософские опыты В. Фон Гумбольдта и постгумбольдтианство. *Вопросы языкознания*. 2001. № 3. С. 11–23.
28. Радченко О. А. Лингвофилософский неоромантизм Й. Л. Вайсгербера. *Вопросы языкознания*. 1993. № 2. С. 107 –114.
29. Резниченко А. И. Категория Имени и опыты Онтологии: Булгаков, Флоровский, Лосев. *Вопросы философии*. 2004. № 8. С. 134–145.
30. Руднев В. П. Витгенштейн и XX век. Вопросы философии. 1998. № 5. С. 37–42.
31. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
32. Ситнеченко Л. Першоджерела комунікативної філософії. К. : Либідь, 1996. 759 с.
33. Смирнова Е. Д. Логика и «строительные леса» мира. Необычный мир трактата Л. Витгенштейна. *Вопросы философии*. 1998. № 5. С. 62–68.
34. Сокулер З. А. «Жизнь и мир суть одно»: философия, логика и этика в «Логико-философском трактате». *Вопросы философии*. 1998. № 5. С. 68–75.
35. Соссюр Фердінанд де. Курс загальної лінгвістики. К. : Основа. 1997. 324 с.
36. Троицкий В. П. О логических исследованиях А.Ф. Лосева. *Вопросы философии*. 1998. № 8. С. 134 –138.
37. Франчук В. Ю. А. А. Потебня и славянская филология. *Вопросы языкознания*. 1992. № 4. С. 123–131.
38. Фриз Ч. Значение и лингвистический анализ. *Новое в лингвистике*. М. : Наука, 1962. Вып. 2. С. 98–117.
39. Халлер Р. Витгенштейн и модерн. *Вопросы философии*. 1998. № 5. С. 29–37.
40. Хэррис З. С. Метод в структурной лингвистике (Раздел: методологические предпосылки). Звегинцев В. А. История языкознания Х1Х–XX веков в очерках и извлечениях. М. : Наука, 1965. Ч. 2. С. 209– 228.
41. Шаумян С. К. Насущные задачи структурной лингвистики. Звегинцев В. А. *История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях*. М. : Наука, 1965. 4.2. С. 458–467.
42. Шлет Г. Г. Знак – значение как отношение suigenerisи его система (глава из рукописи). *Вопросы философии*. 2002. № 12. С. 79–93.
43. Щедрина Т. Г. Коммуникативное пространство философского сообщества (опыт реконструкции философского архива Густава Шпета. *Вопросы философии*. 2003. № 8. С. 106–119.
44. Щедрина Т. Г. У истоков русской семиотики и структурализма (исследование семейного архива Густава Шпета). *Вопросы философии*. 2002. № 12. С. 75–79.

45. Щерба Л. В. О трояком аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании / Л. Щерба. Звегинцев В. А. *История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях*. М. : Наука, 1965. Ч.2. С. 316–373.

Допоміжна література

1. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В. Н. Ярцевой. М. : Сов. энциклопедия, 1990. 688 с.

2. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.

4. Українська мова: Енциклопедія / Редколегія: Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін.К. : Видавництво «Українська мова» ім. М. П. Бажана, 2004. 833 с.

4. **Форма підсумкового контролю успішності навчання:** залік.
5. **Засоби діагностики успішності навчання:** виконання індивідуальних завдань, контрольних і практичних робіт, самостійна робота студента, укладання словника до курсу, написання реферату, опрацювання матеріалів із Інтернет-ресурсів.